

ELŐSZÓ.

A »Tanulmányok Budapest multjából« új kötetét bocsátjuk közre.

Közel egy éve indítottuk útnak az első kötetet, mely, mint előszavában leszögezte, »az adatgyűjtést szeretné szolgálni és előmozdítani; ha töredékesen is, de céltudatosan felkeresni a különböző tárgyköröket és átrostálni, rendszerezni, egybefoglalni a történet tényeit.«

Az első kötet ma már közkézen forog és maga magáért áll helyt, mennyiben tett eleget ennek az ígéretnek. Amidőn most a második kötet lép a nagyközönség elé, nem lehet más hivatása és szándéka, mint folytatni, amit az elkezdett.

Úgy érzem, amidőn adatgyűjtésről van szó, a folytatás, a továbbgyűjtés, a rendszeresség és céltudatosság lehet a legfontosabb rendeltetés.

Adatgyűjtés sohasem lehet elég, még a legjobban felkutatott tárgykörben sem, hát még olyan elhanyagolt területen, mint a székesfőváros története.

Tisztelet a mult nagy kutatóinak, akik, ha szórványosan is, ha esetről-esetre is, szemellátható örömmel ragadtak ki mindent, ami új tény szemük elé került Budapest multjáról. Amit eddig tudtunk, ezeknek a — sokszor véletlen — adatoknak eredménye.

A középkor német festőinél látjuk azt az örömet, midőn rájönnek a valóság, a jelenségek lefestésének titkaira és képeiket elhalmozzák apró tárgyak sorával, melyek a festmény lényegéhez oda sem tartoznak, de a festő mégis oda illeszti, mert büszke arra, hogy le tudta festeni.

Szeretném meggyőzni az olvasókat, hogy a kutató ma is ilyen örömet érez, midőn új, eddig nem ismert részletet tár fel a főváros történetéből és ennek a benső örömmek, ennek a jóleső adatközlésnek könyve ez a sorozat.

Amit hoz, az új. Hogy értékes-e, talán nem is tudjuk ma megmondani, hiszen hány adatot tesz csak a jövő értékessé, hány ma jelentéktelennek látszó részlet válik csak később kivilágító összefüggésekben, később kialakuló egységekben számottevővé.

Ezeket az eljövendő megállapításokat akarjuk már ma szolgálni azzal, hogy sokoldalú anyagot tárunk fel és azzal, hogy amit feljegyeztünk

megőrizzük, előbb megbízhatóság szempontjából komoly bírálatnak vetjük alá.

Tulajdonképpen nem is lehetne több mondanivalóm: itt sorakoznak egymásután a cikkek és elolvasásra várnak, elmélyedést kérnek.

Mégis kötelességemnek tartom még néhány szót szólani — a tartalomjegyzékhez. Már ebből megállapítható, hogy két tanulmány vett olyan anyagot tárgyául, mely az elmúlt esztendő legújabb kutatásai és várostörténeti felfedezései közé tartozott. Ez a két tanulmány arról számol be, hogy mi történt a várostörténeti kutatások terén, mit végeztünk és milyen leleteket hoztunk napfényre.

Ez is feladatunk: felírni azt, ami történt, megörökíteni azt, ami az idők folyamán eltűnik, összefoglalni azt, ami érték előkerült. A tanulmányok bizonyítják, hogy valóban értékekről volt szó.

Még egyet bizonyítanak. Bárhová nyúlunk a várostörténetben, nagy meglepetések érhetnek, új gazdag leletek bukkanhatnak elő ott is, ahol sohasem vártuk. Ez is azt a vezérelvünket támasztja alá, hogy minden méltó lehet figyelmünkre.

Az első cikk a belvárosi templom leleteiről szól. Aki résztvett a bontási munkálatok előkészítésében, amikor először csupán az igazán csúf bódéknak városszépítési okokból való eltávolításáról volt szó, tanuságot tehet arról, mennyire az eredeti szándékon túl merült fel a széleskörű régészeti kutatás szüksége. De tanuságot tehet arról is, mennyire éberem kellett már előre készülni arra, hogy esetleg várostörténeti maradványok kerülnek napfényre, amelyek a gondatlan munkában könnyen veszendőbe mehetnek.

A székesfőváros illetékes körei tudatában voltak ennek és várakozásuk legméltóbb jutalma az a gazdag leletsorozat, mely sejtésüket igazolta.

Most a leleteket részletesen ismertetve mutatjuk be. Hihetőleg restaurálás alá kerül a templom és ma még nem is tudjuk, miképpen fog mai állapotából kialakulni. Ez a kötet megőrzi a feltárás eredményeit úgy, amint előkerültek és minden időkre hiteles összefoglalása lesz a kutatás eredményeinek.

Amikor majd a belvárosi templom történetének megírásánál ezek a leletek fogják a legfontosabb adatokat képezni, akkor éri el kiadványunk célját a legteljesebben.

Budapest, 1934. január hó.

P. Kovács

A kötetben közölt tanulmányok jegyzéke.

	Oldal
1. <i>Lux Kálmán dr.</i> : A budapesti belvárosi plébániatemplom ..	1—31
2. <i>Kuzsinszky Bálint dr.</i> : Aquincum helyrajza. (Akadémiai székfoglaló)	32—39
3. <i>Rokken Ferenc dr.</i> : A Ferenc József-tér	40—62
4. <i>Rexa Dezső</i> : Magyar szintársulatok Pesten 1831-ben	63—72
5. <i>Horváth Henrik dr.</i> : Chinoiserie falfestmények Budán	73—86
6. <i>Révhelyi (Réh) Elemér dr.</i> : Az Egyetem-utcai volt Károlyi-palota építésének története	87—103
7. <i>Bánrévy György dr.</i> : A budavári katonai szertár (Zeughaus) 1725—1901	104—140
8. <i>Kelényi B. Ottó dr.</i> : Gazdaságtörténeti adatok a pesti német színház építéséhez 1808—1812	141—161
9. <i>Gárdonyi Albert dr.</i> : A budai hegyvidék első nyaralótelepei	162—180
10. <i>Isoz Kálmán dr.</i> : Egy pesti zenész feljegyzései 1796-tól 1800-ig	181—190

A képek magyarázó jegyzéke.

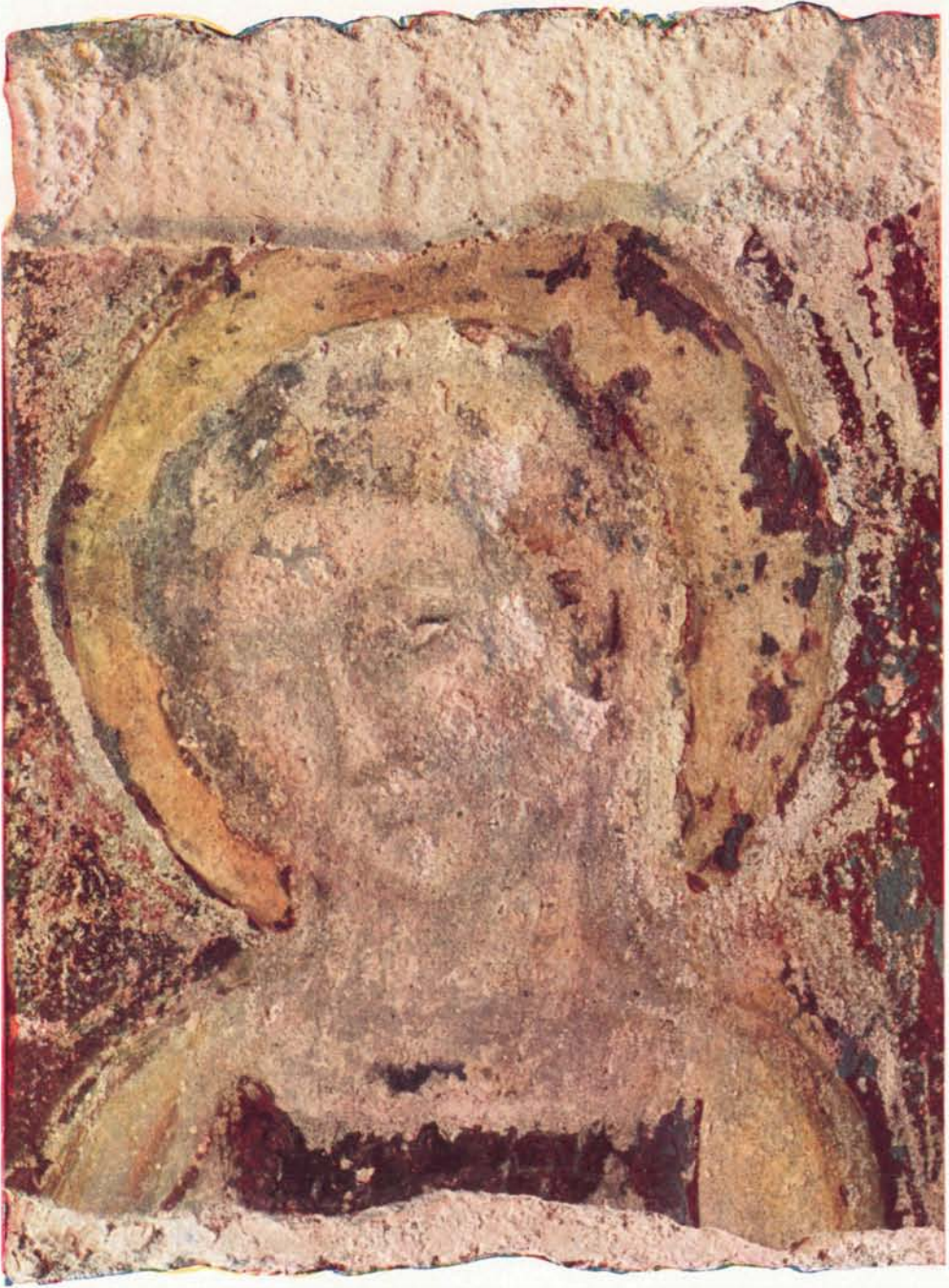
1. Pest város látképe 1728-ból, melyen a belvárosi plébániatemplomnak még csak a déli tornya áll. Rosenfeld »Mappa Geographica über die Grosse Insel Csepeliense« feliratú kéziratot térképén talált látkép. A bécsi hadilevéltár térképtára B) IX/a 674—7. . 8—9
2. A belvárosi plébániatemplom XV. századi északi bejárójának maradványai. Az ajtó küszöbe sokkal mélyebben fekszik a templom körül futó járda szintjénél . . 8—9
3. A belvárosi plébániatemplom XV. századi déli ikerbejárójának maradványai. Baloldalt az árnyékba borult pillérben számárhátíves kolduspadfülke, jobboldalt a templom mostani barokk bejárójának részlete látható 8—9
4. A belvárosi plébániatemplom szentélyében talált XV. századi ajtó kívülről és belülről tekintve. Az ajtó befalazott üregéből nagyértékű építészeti részletek kerültek napvilágra, amelyek falazókő gyanánt használtattak fel 8—9
5. A belvárosi templom alaprajza az építészeti korok feltüntetésével 13
6. A belvárosi plébániatemplom 1870 körül. Előtérben a Halbig müncheni szobrász által készített s később összeomlott Mária-émlékmű, jobbról a sarkon a neogót plébániaépület, balról a lebontott piaristarendház. Klösz György felvétele . . 16—17
7. Gótikus falívek a szentély feletti tetőtérben, melyek a boltozat lejjebbcsúszlása következtében kerültek ide 16—17
8. A diadalív baloldali pillérének feltárt alapfala, melyet a régi román bazilika főapszidasának lebontott lábazati köveiből s egyéb freskófestésű köveiből építettek . . 16—17
9. a) XIII. századi románstíliú oszlopfőtöredék, melyet a diadalív baloldali pillérének alapfalzatában találtak s mely az elpusztult román bazilika építészeti részletének tekinthető, b) XV. századi festett és aranyozott gótikus töredék, melyet a szentélyben talált XV. századi ajtó üregében befalazva találtak s amely valószínűleg a templom elpusztult régi szentélyházának részlete 16—17
10. A belvárosi plébániatemplom vakolattól megtisztított szentélye délről. A faragottkő homlokzaton feltűnnek az elszórt mérműves díszítmények 24—25
11. A sekrestye előcsarnokának bejárója és vakolattól megtisztított homlokzata. A bejárótól kétoldalt befalazott csúcsíves ablakok kerültek napvilágra . . 24—25
12. A szentély és sekrestye vakolattól megtisztított homlokzata északról . . . 24—25
13. A szentélyhez épített s vakolattól megtisztított oratórium keletről tekintve 24—25
14. A belvárosi plébániatemplom XIII. századi rekonstrukciója a mai templom alapkörvonalainak feltüntetésével 28
15. A belvárosi plébániatemplom XV. századvégi rekonstrukciója 29
16. A Ferenc József-tér a Bach-korszak végén. Hunfalvy János »Budapest és környéke« című művéből. Rohbock Lajos rajza után készült acélmetszetről 72—73
17. Pesti nyári színház a harmincas évek végén. A Fővárosi Múzeum tulajdonát képező színes rézmetszet. Leltári szám 7981. 72—73

A KÉPEK MAGYARÁZÓ JEGYZÉKE

18. A tabáni falfestményes szoba utcai oldala	72—73
19. A tabáni falfestményes szoba északi oldala	72—73
20. Részlet az északi oldalon talált falfestményből	72—73
21. A tabáni falfestményes szoba déli oldala	72—73
22. Részlet a déli oldalon talált falfestményből	72—73
23. Részlet a déli oldalon talált falfestményből	72—73
24. A Barkóczy-palota alaprajza 1768-ból (Eredetije a gr. Károlyi-család levéltárában)	90
25. A Károlyi-palota homlokzati terve 1769-ből. (Eredetije a gr. Károlyi-család levéltárában)	96—97
26. A Károlyi-palota alaprajzi terve 1769-ből. (Eredetije a gr. Károlyi-család levéltárában)	96—97
27. Jung építőmester felvétele a Károlyi-palotáról 1778-ból. (Eredetije a gr. Károlyi-család levéltárában)	96—97
28. A Károlyi-palota átalakítási terve 1779-ből. (Eredetije a gr. Károlyi-család levéltárában)	96—97
29. Riegel bécsi műépítész alaprajzi terve a Károlyi-palotáról. (Pestvárosi levéltár. Verschönerungs-Archiv. Tervek. No. 214.)	96—97
30. Részletek a mai Károlyi-palotából: 1. Melléklépcső. 2. Előcsarnok	96—97
31. A budavári katonai szertár belső homlokzata és alaprajza a XVII. század végén. Az eredeti tervrajzok az Országos Levéltárban: Cameral Administration zu Ofen, Miscellanea, 62. sz. alatt található	112—113
32. A budavári katonai szertár udvari homlokzata és alaprajza. (Bécs, Kriegsarchiv, Hofkriegsrat, 1728 März 271. Exp.)	112—113
33. A budavári katonai szertár emeleti alaprajza. (Bécs. Kriegsarchiv. Hofkriegsrat. 1728 März 271. Exp.)	112—113
34. Matthey főhomlokzati terve. (Bécs. Kriegsarchiv. Hofkriegsrat, 1728 März 271. Exp.)	112—113
35. Allio főhomlokzati terve. (Bécs. Kriegsarchiv. Hofkriegsrat, 1728 März 271. Exp.)	112—113
36. A budavári katonai szertár alaprajza és félig elkészült szélső oldalszárnya. (Bécs. Kriegsarchiv. Hofkriegsrat, 1728 Febr. 389. Exp.)	112—113
37. Matthey budavári erősítési tervrajza 1731-ből, a katonai szertár megjelölésével. (Bécs. Kriegsarchiv. Hofkriegsrat, 1732 Febr. 330. Exp.)	112—113
38. A Szent György-téri Hentzi-emlék és a katonai szertár főhomlokzata a Bachkorszak végén. Hunfalvy János »Budapest és környéke« című művéből. Rohbock Lajos rajza után készült acélmetszet	112—113
39. A katonai szertár pincéje bontás közben. Dr. Lux Kálmán professzor úr tulajdonában levő fénykép	112—113
40. A katonai szertár főkapuja a Várkertben, benn az oromdíszítő Herkules-szoborral. (Dr. Révhelyi (Réh) Elemér tanár úr felvétele.)	112—113
41. Széchenyi István első beadványa a Kamaraerdő tárgyában. (Eredetije Budapest székesfőváros levéltárában)	176—177
42. Jókai Mór szerződése svábhgyi telekvásárlásáról. (Eredetije Budapest székesfőváros levéltárában)	176—177
43. Széchenyi István második beadványa a Kamaraerdő tárgyában. (Eredetije Budapest székesfőváros levéltárában.)	176—177
44. Hirdetmény a svábhgyi telkek árveréséről. (Eredetije Budapest székesfőváros levéltárában.)	176—177
45. A Ferenchalom-melléki első villák látképe. (Eredeti olajfestmény a Fővárosi Múzeumban. Levéltári szám 16246.)	176—177

Színes képmelléklet.

Freskófestésű kőtöredék jobb- és baloldala a belvárosi plébániatemplomból.

Freskófestésű kőtöredék bal- és jobboldal

